

A csantavéri nyelvjárás.

(Negyedik közlemény.)

Az *n* kieséséhez sorozandók a nyelvérzékcsalódás útján keletkezett *vőfi* (= vőfély), *seregíj* (= seregély) és *gurbitá* (~ *gurbitás*) szavak is.

Kiestek még azonkívül:

r: -*kó* (<-*kor*), -*szó*, -*szé*, -*sző* (<-*szor*, -*szēr*, -*ször*), *hama*, *gilice*, *szácsa*, *bisalma*, *réguta*.

rt: -*é* (<-*ért*; *ezé*, *mé*, *azé*, stb.), *mingyá* (= mindjárt).

t: a *mégén* ~ *megin* és *Gellér* szavak végéről, továbbá a mássalhangzótorlódás kikerülése végett a *dülleszkedik*, *iringál*, *dunc*, *kaszni*, *rohad*, *tesvér*, *rityi* (= trityi) szavakból.

z: a -*hó*, -*hő* rag végéről, az *ajis*, *ejis* (= az is, ez is) kapcsolatból és analógiás kikövetkeztetés útján az *ászló*, *acskó*, *álog*, *áp* (= záp), *ubo* (= zubbony) szavakból.

Kiesett még a *széd* ige tövéből a ható képző előtt a (*d* >) *t* (*széhet*, *széhedd*, *széhettyük*). Ugyanez a hang esett ki a *pejig* (= pedig) és *mer* (< *mert*) szavakból is, továbbá az ilyen kifejezésekből: *maj ha mégebédőtem*, *maj mégmondom*, stb.

Mássalhangzók palatalizációja.

42. Az *n* hang magánhangzók között sok esetben palatalizálódott: *csónyik*, *fonyatos*, *gerebényéz*, *igényés*, *kappanyóni*, *katlany* alatt, *kenyőcs*, *paplanyok*, *porcolányedinyék*, *rokonyok*, *teknyő* (< *tekenyő*), *uzsonnya*, *vonyít*, stb. Szókezdő helyzetben történt meg ez a változás a *nyől*, *nyósti* szavakban. A -*nyi*, -*nya* főnévi igenévképző az öregek nyelvén gyakori.

43. Egyéb palatalizált hangok: *d* > *gy*: *aggyig*, *gyug*, *gyugó*, *szungyikál*, *szungyít*, *szurgyik*, *térgy*, *térgyepül*, *uzsgyi*, *ügyvégy*; *g* > *gy*: *gyurgyina* (= georgina); *j* > *gy*: *gyün*; *j* > *ny*: *bornyú*, *varnyú*, *pérnye*; *j* > *ty*: *tertyed*; *i* > *j*: *almárjom*, *kalandárjom*, *pétlórjom*, *parokja*, *zárja* (<: *az ária*); *l* > *j*: *karkujál*, *sajáta*; *ll* > *jj*: *mejj*; *ly* > *j*: *csoboja*, *mijen*, *hójug*, *muja*, *nyoszójú*, *zsémje*, *kiráj* (~ *kirá*), *komoj*, *tengēj*, *vájok*, *gurgujáz*, stb.; *t* > *ty*: *fityogtat*, *herkentyű*, *tetyű*, *töpörtyű*.

44. Nem palatalizálódott az *l* és az *ll* a következő esetekben: *hel*, *hivelk*, *kovártél*, *luk*, *méhel*, *pöhöl*, *pöndöl*, *selém*, *taliga*, *sindél*, *billeg*, *mëllik*, *némëllik*.

Egyéb mássalhangzóváltozások.

45. Helycsere: *döbön*, *prosëció*, *faricskál*, *viack*, *csanál*, *karaláb*, *korëla*, *pétlórjom*, *lékri*, *lëvor* (= revolver), *seléresztő*, *cutat*, *pacsít*, *vërnyog*, *guzsgol*.

46. Folyékony mássalhangzók egymásrahatása: *danol*, *tanál*, *terhetlen*, *türköl*, *karkujál*, *ladír*, *rifërál*, *észontyorodik*, *ráfanyarodik*.

47. Szórványos változások: *d* > *t*: *bátok*, *passzënt*; *k* > *g*: *guzsgol*, *ágác*, *agáca*, *bangó*, *cikória*, *gandzsi*, *segrestye*, *grajcár*, *gréta*, *lag* (= lakk); *n* > *m*: *miliom*, *vagyom* (= vagyon), *külömös*; *m* > *n*: *csán-csog*, *nedve*; *s* > *cs*: *fucsërál*, *pacskol*; *s* > *zs*: *Balazsa*, *zsétár*; *sz* > *c*: *atrëc*, *cufla*, *viack*, *Pëtrovacëlla*, *váncorog*, *cocilista*, *bocfa*; *t* > *d*: *fódoz*, *halándék*, *dqbzódik*, *garad*, *undër*, *undërcukk*, *Mënyhárd* (<: *Gáspár*

ményhárdboldissár) és a locativus *t*-je az *innend*, *onmand*, *amonnand*, *ittend*, *ottand* szavakban; $t > k$: *pamuk*, *svarkli*; $gy > j$: *hajma*, *kijó*.

Itt említendők még: *abriktol*, *bazsalika*, *csērésznye* ~ *csērésznye*, *csizsma*, *dufla*, *emēddzeni* ~ *eveddzeni*, *gandzsi*, *haluska*, *heptike*, *jáddzik*, *Józsēp*, *gōrōncs*, *kalicka*, *kópé*, *kóstál*, *kupērta*, *rōzan*, *salugátēr*, *sindēl*, *Szēnta*, *trōba*, *trōbál*, *uborka*, *tepsi* ~ *tepsi*.

A köznyelvi $d > t$ és $k > g$ változás egy-két esetben nem ment végbe: *viszkeđ*, *részkeđ*; *bátok*, *űszök*, *vályok*. Épen így megőrződött az eredeti *j* a *szijártó* összetételben s az *m* a még hallható *töröm* (= *torony*) szóban.

Szótövek.

a) Igetövek:

48. A köznyelvi *állítgat*, *tanítgat*-féle gyakorító igék helyett *álligat*, *borigat*, *fenyiget*, *meriget*, *öbliget*, *tanigat*, *teriget*, *szárigat*, *hajligat* alakok használatosak (vö. 59. §).

49. A *hív*, *nő*, *szi*, *ri*, *lő* igék analógiás hatás következtében *l* tövűekké váltak: *hül*, *nyól*, *szil*, *ril*, *lül*.

50. Gyakoriak a *t* végű igék mult idejében a kötőhangzó nélküli alakok: *üttem*, *nyittam*, *juttam*, *süttem*, *köttem*, *vettem* (= *vetettem*).

Az *ál*, *szál*, *kő*, *abál*, *vásál*, *l*-jére nézve vö. 34. §.

51. A váltakozó tövű igéknél gyakoriak az ilyen köznyelvtől eltérő fővek *ugortam*, *sőpreni*, *fürdöttem*, *könyörgeni*, *vérzeni*, *örzeni*, *kotrani* (vö. még *abál*, *vásál*, 29. §).

52. A ható igék jelentő mód jelen idejének egyes második személyében kiesik a kötőhangzó s a képző *t*-je a tárgyas ragozású személyraggal *-dd*-vé egyesül: *láthadd*, *nézheđd*, *tēheđd*, *szēheđd* (vö. 41. §), *tudhadd*, *mēgēheđd*, stb. Gyakoriak a *tanúhadd*, *meriheđd*, *segíheđd*, *lészakajhadd*-féle alakok.

53. A felszólító mód második személyében a *-t* és *-ít* tövű igéknél gyakran előfordulnak a *nédd*, *ládd*, *tanídd*, *hajídd*, *segídd* *javídd*-féle alakok (vö. 69. §). A tövégi mássalhangzó gyakran kiesik mássalhangzók közül: *hortam*, *bánd* (= *bántsd*), stb.

A kötőhangzó néha zártabb, mint a köznyelvben: *aggyonak*, *írjonak*, *lássanak*, *tanácsanak*, *tálol*, *lából*.

Köznyelvtől eltérő tövűik van még a *jáddzik* és *óhatatlan* szavaknak.

b) Névszótövek:

54. Hosszú magánhangzót ejtenek a *búza*, *tükör*, *csív*, *szív*, *cúkor* szavak összes alakjaiban, viszont a *dērēkajj*, *hanyadik*, *hetfü*, *meszet* 'mész' alakok a rövid tőalakot őrizték meg, (vö. 6. és 7. §). A *marok* és *könyök* szavaknak *marék* és *könyék* változatuk is van.

55. A köznyelvinél teljesebb tövűik van a *tolú*, *könyv* (= *könny*), *mēhe* szavaknak (vö. még *redves*).

56. A kötőhangzó zártabb a *lábos*, *lábom*, *lábod* szavakban. a tövégi *j* kiesett a *karé*, *paré*, *gané*, *nyút*, *bút* szavakból (vö. 41. §).

Igeképzők.

57. Jellemző a község nyelvére, hogy az *-ít* végű igék gyakorító származékában a *-gat*, *-get* és *-gál*, *-gél* képző előtt a *t* hang kiesik, az *i* pedig megrövidül: *álligat*, *borigat*, *fenyiget*, *fesziget*, *hajligat*, *hasigat*,

öbliget, szőliget, szárigat, tanigat, teriget, taszigál, gurigál (emellett azonban használatosak a *borogat, álogat, teréget, szároгат* változatok is). A *-gat, -get* néha névszóhoz is járul: *babuzsgat, előget, luggat, nyaggat*; előtte a *tő* gyakran rövidülést szenved: *bizgat, csigat, zargat, gyuggat, raggat, aggat*.

58. Az *-ít* képző funkcióját sok esetben az *-ajt* és *-iszt* képzők végzik: *akajt, fakajt, szalajt, lukajt, szakajt, hullajt, fullajt*; *fáriszt, repiszt, fakíiszt, rémíiszt*.

59. Rendkívül gazdag a visszaható képzők készlete. Nevezetesebbek: *-ddz: ágaddzik, bogaddzik, bornyaddzik, csirkáddzik, eméddzeni, fúddzik, gyürkóddzik, hánkolóddzik, hibáddzik, húzóckodik, kéreddzik, leskelóddzik, leveleddzik, lügdelőddzik, nyútockogni, óddzik rugdalóddzik, sugdalóddzik, szedelőckodik, vetkóddzik (~ vetkóddzeni), stb.*

-koz, -kéz, -köz: birkozik, heverkézik, mérekézik, válakozik.

-kod, kéd, -kőd: dülleszkedik, embérekedik, erőskodik, gubbaszkodik, lesekedik ~ lesékedik, pipiskedik, lánkodik, leginkedik, nekivesékedik, sivákokodik, keminkedik, széginkedik, stb.

-ód, -őd: halódik, kocódik, öddződik, ökródik, évelődik, stb.

éd: megveszédik, előgyelődik, évégyelődik, beleizelődik.

60. Gyakran alkalmazott képzők még:

-at, -et, -tát, -tet: átat (= állít), baktat, csörtet, értet (= érint), fojat, fujtat, hágat, jártat, kantat, stb.

-d: cséndít, csipéd, rándít, sejdit.

-dal, -dél: fájdal, lügdelőddzik, sugdalóddzik.

-g: csépérég, kódorog, koncsorog, ácsorog, picsorog, vicsrog, pécég, përség, picsog, seppég, stb.

-gál, -gél: gurigál, iringál, méridzsgél, nyüzgél; taszigál, stb.

-kál: fujkál, piskál, vájkál.

-kol, -köl: bozsékol, csipákol, fullákol, nyarvikol, nyérvákol, pislákol, précköl, pócköl, sivákol, tapsikol (leskelóddzik), veszkölődik.

*-l: (rövid zárt kötőhangzóval) ízöl, karistol, köhécsol, kahácsol, lefetyöl, láböl, seftöl, szentöl, tálöl, tisztöl, ünnepöl; (rövid nyílt kötőhangzóval:) válal (= vállal), kezel, vazel, visel, szemel, fejel, nádal, szájal, képel, évelődik; (hosszú kötőhangzóval) dängobál, karmizsál, kóstál, nyögdicfél. Igen használatos e képző megnyílt alakja 'valaminek tart' jelentéssel: *büvell, hamall (< hamar + ll), kévesell, kicsill, koráll, messzill, nagyoll, sokall, sokáll, szükell, vétzell.**

-nt: firkant, pislant, irint, galabint.

-szol, -szöl: döncöl, ugráncol (viháncol, gubáncol?).

-t: kúisirt, nyest.

*-z: kédéz, hancúroz, rajcsúroz, stb. Az -éroz végzet gyakori a németből átvett igéknél: *aféktéroz, egrecéroz, szalutéroz, székéroz, koméndéroz, részkéroz, staféroz, stb.* A denominális *-z* képző helyett gyakran *l* használatos: *pipál, tréfál, vaesorál, fölöstökömöl, himöl-hámol, stb.**

Sajátságos a *mëggazdul* származékige (vö. a szótárban *gazda*).

(Folytatjuk.)

Kömüves Géza.